

ΑΜΑΡΤΩΛΕΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ

του Θανάση Ν. Παπαθανασίου

Κάθε τόσο, κάποιες ενέργειες εκκλησιαστικών ανδρών, κάποιες πρωτοβουλίες πολιτικών ήγετων, κάποιες αξιώσεις επιχειρηματιών και κάποιες μεθοδεύσεις Μέσων Μαζικής Ένημέρωσης, φέρνουν και ξαναφέρνουν στην επιφάνεια ένα ζήτημα: Τή σχέση της Έκκλησίας με τους ισχυρούς του κόσμου.

Μιά ειδική διάσταση αυτού του ζητήματος είναι το έρώτημα αν και μέχρι ποιού σημείου είναι θεμιτή ή μετάβαση — επίσκεψη εκκλησιαστικών ανδρών σε οικίες πολιτικών αρχηγών, σε έδρες επιχειρήσεων κ.ο.κ.

Τό κείμενο πού ακολουθεί γράφτηκε με άφορμή αυτό τό έρώτημα, αλλά —νά τό ξεκαθαρίσουμε— δέν αποτελεί απάντηση σ' αυτό· τουλάχιστον όχι *πλήρη* απάντηση. Προσεγγίζει κάποιους άξονες της εκκλησιαστικής παράδοσης και προσπαθεί νά έπισημάνει μερικά κριτήρια πού μπορούν νά βοηθήσουν τήν όδευσή μας σέ καιρούς άτακτους.

* * *

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό νά προσέξουμε τόν Ζ' Κανόνα της έν Σαρδική Σύνοδου¹, ή όποία συνεκλήθη τό 343 και της όποίας οί Κανόνες έπικυρώθηκαν και προσέλαβαν καθολικό κύρος από τήν Πενθέκτη Οίκουμενική Σύνοδο τό 691.

Μέ τίς πρώτες φράσεις του Κανόνα εκτίθεται ό λόγος έκφορās του. Μέ παρηγοσία και πνεύμα αυτοκριτικής διαπι-

στώνεται και περιγράφεται ένα χρονίζον πρόβλημα: Πολλοί επίσκοποι επισκέπτονται συχνά τόν βασιλέα και του υποβάλλουν σωρεία αιτημάτων. Τί αιτήματα είναι αυτά; 'Ο Κανόνας τά προσδιορίζει ως αξιώσεις «*μή δυναμένας ώφελῆσαι τάς εκκλησίας*», ως αιτήματα άδिका, πού άφορουν τήν ικανοποίηση κοσμικών συμφερόντων και φιλοδοξιών όρισμένων άτόμων². Τί μπορεί νά έννοεί ειδικότερα αυτός ό γενικόλογος αλλά όξύτατος χαρακτηρισμός, θά τό δούμε λίγο παρακάτω. 'Ο Κανόνας πάντως δίνει ιδιαίτερη έμφαση στό γεγονός ότι μέ τήν τακτική αυτή προκαλείται σκανδαλισμός και δίνονται άφορμές νά κατηγορείται ή 'Εκκλησία³ και νά χάνει τήν ένώπιον του βασιλέως παρηγοσία της όταν όντως χρειάζεται νά του υποβάλει ένα αληθινό δίκαιο αίτημα⁴. Επιπλέον, ή έν λόγω επίμεμπτη συμπεριφορά καυτηριάζεται και για έναν άκόμη λόγο: αποτελεί άτομική πρωτοβουλία όρισμένων επισκόπων οί όποιοι δρούν αυτόβουλα και (ας μάς επιτραπεί ή έκφραση) γράφουν στά παλιά τους τά παπούτσια τίς σχετικές συστάσεις και άπαγορεύσεις πού έχουν διατυπωθεί Συνοδικά⁵. Πράγματι, δύο σχεδόν χρόνια πρίν από τή Σύνοδο της Σαρδικής, ό ΙΑ' Κανόνας της Σύνοδου της 'Αντιοχείας (τό 341) τόν όποίο οί σύνεδροι της Σαρδικής σίγουρα είχαν υπόψη τους⁶, είχε άπαγορεύσει επί ποινή καθαιρέσεως σέ κάθε κληρικό νά μεταβαίνει και νά υποβάλει αιτήματα στόν βασιλέα χωρίς τή

σύμφωνη γνώμη τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας καί δὴ τοῦ Μητροπολίτη⁷.

Ἦδη ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα λεχθέντα μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνει στὸν ἐν λόγῳ κανόνα ἄξονες πού θά ἦταν εὐτύχημα ἂν πρῶτευαν στὸν σημερινό ἐκκλησιαστικό βίο: ἐνασχόληση μὲ ὑπαρκτό πρόβλημα, (αὐτο)κριτικό σθένος καί εὐαισθησία στὸν σκανδαλισμό.

Ἄς ἔλθουμε τώρα στὸ σημεῖο πού εἶναι ἴσως τό σπουδαιότερο γιὰ τό ζήτημα πού ἔχουμε θίξει. Ποιό μπορεῖ νὰ εἶναι τό περιοχόμενο τῶν αἰτημάτων, χάριν τῶν ὁποίων ἕνας ἐκκλησιαστικός ἄνδρας ἐπισκέπτεται ἀκατηγόρητα τὸν κοσμικό ἄρχοντα;

Ὅπως εἶδαμε, τὰ αἰτήματα πού καταδικάζει ὁ Κανόνας ὡς ἐπιζήμια γιὰ τὴν ἐκκλησία ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν ἐξυπηρέτηση διαφόρων συμφερόντων οἰκονομικῶν, πολιτικῶν κ.λπ. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης σημειώνει χαρακτηριστικά ὅτι οἱ ἀξιόμεμπτοι αὐτοὶ ἐπίσκοποι ἀπευθύνονται στὸν βασιλέα «διὰ νὰ προξενήσουν εἰς τινὰς φίλους τῶν κοσμικῶν ἀξιώματα καί κυβερνήσεις»⁸.

Ἐχουμε, λοιπόν, κάθε λόγο νὰ συμπεράνουμε ὅτι ὁ Κανόνας ἀποκηρύττει μιά συμπεριφορά πού θά μπορούσε ὀξύμωρα νὰ ὀνομαστεῖ «ἐκκλησιαστικός κυνισμός» ἢ «ἐκκλησιαστικός ἀμοραλισμός» καί ὁ ὁποῖος συχνά ἐνδημεῖ σέ ἡγετικούς κύκλους. Ἐνας ἐπίσκοπος, δηλαδή, ὁ ὁποῖος προβαίνει σέ τέτοια διαβήματα πρὸς τοὺς πολιτικούς ἄρχοντες, θά μπορούσε νὰ ἀντιλέξει στοὺς Πατέρες τῆς Σαρδικῆς ὅτι οἱ ἄνθρωποι πού ἐξυπηρετοῦνται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θά ὠφελήσουν κάποια στιγμή τὴν Ἐκκλησία, στὰ πλαίσια ἐνός «δοῦναι καί λαβεῖν» χαρίτων καί ἀμοιβαίων ἐξυπηρετήσεων. Ὁ Κανόνας ὅμως δέν ἀφήνει κανένα ἀπολύτως περιθώριο γιὰ νομιμοποίηση τέ-

τοιων διακανονισμῶν. Χαρακτηρίζει συλλήβδην κάθε τέτοιο αἶτημα ὡς ἐκκλησιαστικά ἐπιζήμιο. Γιατί ὅμως; Ὅχι βεβαίως ἐπειδὴ οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου ἄγνοοῦσαν τάχα ὅτι ἀπὸ δοσοληψίες μὲ κοσμικά ἄτομα μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ἀντιπαροχές πρὸς τίς ἐκκλησίες! Ἀπλῶς, ὁ Κανόνας βασίζεται σέ ἄλλον τρόπο θέασης τῶν πραγμάτων καί σέ ἄλλη ιερὰρχηση προτεραιοτήτων. Γι' αὐτόν, τό ζήτημα δέν εἶναι ἡ ἐπίτευξη ἐνός ἰσοζυγίου, ἀλλὰ ἡ διάσωση καί ἀνάδειξη τῶν ἐκκλησιαστικῶν κριτηρίων, τὰ ὁποῖα κινδυνεύουν νὰ ξεθωριάσουν ἐξαιτίας τοῦ ἐκκοσμικευμένου «ἐκκλησιαστικοῦ κυνισμοῦ».

Θά μπορούσε, ἐπιπλέον, νὰ διατυπώσει κανεὶς ἕνα ἐρώτημα. Ὁ Κανόνας καταδικάζει ἀποκλειστικά καί μόνο τὴ συμπεριφορά αὐτὴ πού μόλις σχολιάσαμε, ἢ μήπως αὐτὴ τὴν ἀναφέρει ἐνδεικτικά διότι στήν πραγματικότητα ἐνδιαφέρεται νὰ καταδικάσει κάθε ὑποβολή αἰτήματος μὲ κοσμικό φρόνημα; Ἡ ἀποψή μας εἶναι ὅτι συμβαίνει τό δεύτερο. Αὐτό καταδικνύεται ἀπὸ τὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα συνέχεια τοῦ Κανόνα, ὅπου κατονομάζονται τὰ αἰτήματα ἐκεῖνα πού πρέπει νὰ συγκεντρώνουν τὴ φροντίδα τῶν ἐπισκόπων. Φαίνεται, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ μὴν ἔχει καμμία διάθεση νὰ νομιμοποιήσει ὡς ἀληθῶς ἐκκλησιαστικό κάθε αἶτημα πού ὑποβάλλεται ἀπὸ ἐκκλησιαστικό ἄνδρα ἢ ἀκόμη κάθε αἶτημα πού ὑποβάλλεται ἐν ὀνόματι ἐκκλησιαστικῶν συμφερόντων.

Κατὰ τὸν Κανόνα, αὐτοὶ πού ἐπιδίδονται στίς ἐπίμεμπτες ἐπισκέψεις στὸν βασιλέα δέν εἶναι μόνο ἔνοχοι πράξεων, ἀλλὰ καί ἔνοχοι παραλείψεων. Δέν φροντίζουν, δηλαδή, νὰ τάσσονται ἀλληλέγγυοι τῶν φτωχῶν, τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καί τῶν χηρῶν: «...μή, ὡς ὀφείλει γίνεσθαι, καὶ ὡς προσήκον ἐστὶ, τοῖς πένησι καὶ τοῖς λαϊκοῖς, ἢ ταῖς χήραις συναίρεσθαι καὶ ἐ-

πικουρεί». Καί λίγο παρακάτω συνεχίζει: Τό σωστό είναι ὁ ἐπίσκοπος νά παρέχει τή βοήθειά του σέ ὅποιον καταπιέζεται, σέ ὅποια χήρα ἀδικεῖται, σέ ὅποιο ὀρφανό ἀποστερεῖται ἀπό τά χρειώδη⁹, κοντολογίς σέ ὅλους «ἐκείνους ὅποῦ καταδυναστεύονται ἀπό ἄλλους», κατά τήν ἀπλή γλώσσα τοῦ ἁγίου Νικοδήμου¹⁰.

Μόνο, λοιπόν, γιά δίκαιες ὑποθέσεις αὐτῶν τῶν προσώπων μπορεῖ καί πρέπει νά γίνονται παραστάσεις στόν βασιλέα. Κανένας ἐπίσκοπος (συνεχίζει ὁ Κανόνας) δέν πρέπει στό ἐξῆς νά μεταβαίνει στήν ἔδρα τοῦ βασιλέως, παρὰ μόνο ἂν ὁ τελευταῖος τό ζητήσει γιά δικούς του λόγους καί μάλιστα ἐπισήμως, μέ ἐπιστολή του.

Σ' αὐτήν ὁμως τή ρύθμιση ὁ Κανόνας σπεύδει ἀμέσως νά εἰσάγει κάτι πού φαίνεται μέν σάν ἐξαίρεση, ἀλλά πού στήν οὐσία ὑπογραμμίζει καί ἐνισχύει ἀκριβῶς, ὅ,τι διέλαβε παραπάνω περί ἐκκλησιαστικῆς στήριξης τῶν ἀδυνάτων. Προσθέτει, δηλαδή, ὁ Κανόνας ὅτι, παρ' ὅλα αὐτά, μπορεῖ ὁ ἐπίσκοπος νά ἐπισκεφθεῖ τόν βασιλέα καί ἀπρόσκλητος (παρά, δηλαδή, τόν μόλις τεθέντα περιορισμό περί προσκλήσεων ἐκ μέρους τοῦ βασιλέα), σέ μιὰ περίπτωση: "Ὅταν προσφεύγει στήν Ἐκκλησία κάποιος πού ἔχει καταδικαστεῖ σέ περιορισμό, σέ ἐξορία κοκ. Τότε ὁ ἐπίσκοπος πρέπει, πάντα σύμφωνα μέ τόν Κανόνα, νά μήν ἀρνηθεῖ τή συνδρομή του ἀλλά νά ἀπευθυνθεῖ στόν βασιλέα χωρίς δισταγμό καί χωρίς καθυστέρηση καί νά ζητήσει συγχώρεση αὐτῶν τῶν καταδικασθέντων¹¹.

Ἐδῶ ὁλοκληρώνεται οὐσιαστικά τό κείμενο τοῦ Ζ' Κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Σαρδικῆς, τό ὁποῖο προσπαθήσαμε νά παρακολουθήσουμε σέ βασικούς ἄξονές του.

Τό εἰδικό βάρος του ἔγκειται στό ὅτι,

μέσα στή δεδομένη ἱστορική συνάφεια, θέλησε νά λειτουργήσῃ ὡς τό φράγμα πού θά ἄλλαζε τό ροῦν, τόν προσανατολισμό τῶν ἐκκλησιαστικῶν αἰτημάτων, πρὸς τόν ἄρχοντα. Νομίζω ὅτι δέν θά ἦταν ὑπερβολή ἂν λέγαμε, ὅτι, κατά τούς Πατέρες τῆς Σαρδικῆς, ἡ Ἐκκλησία παραμένει ὁ ἑαυτός της ὅταν ἀπευθύνεται στήν κοσμική ἐξουσία, χάριν τῆς ἀλληλεγγύης της πρὸς τούς ἀδυνάτους, τούς περιθωριακούς τῆς κρατούσας τάξης πραγμάτων. Κάθε ἄλλο αἶτημα ἀντιμετωπίζεται μέ καχυποψία ὅτι ἀπηχεῖ ἐκκοσμίκευση, λειτουργία σύμφωνα μέ τήν τάξη τοῦ αἰῶνος τούτου. Κι ἄς σκεφτοῦμε μάλιστα καί τό ἐξῆς. Ἀφοῦ ὁ Κανόνας θεωρεῖ τά ἐπίμεμπτα αἰτήματα ὡς ἐπιζήμια γιά τήν Ἐκκλησία, αὐτό σημαίνει ὅτι ἐπωφελῇ γιά τήν Ἐκκλησία θεωρεῖ τά σχετικά μέ τήν προστασία τῶν ἀδυνάτων! Ἰδού ἡ διαφορά τῶν τρόπων θέασης τῶν πραγμάτων πού λέγαμε παραπάνω. Ἡ γκρίνια ὑπέρ τῶν καταδυναστευομένων, ἀκόμα δηλαδή καί τό ἐνδεχόμενο νά γίνεται ἡ Ἐκκλησία δυσάρεστη ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου στούς ἄρχοντες, θεωρεῖται ἀπό τόν Κανόνα τό ἀληθινό κέρδος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ στάση αὕτη τοῦ Κανόνα συνεχίζει μιὰ ὁλόκληρη παράδοση, μιὰ θεολογική γραμμή καί ἐκκλησιαστική εὐαισθησία πού σήμερα ἔχει —ὅπως τόσα ἄλλα— ἀτονίσει ἢ μᾶλλον διαστραφεῖ. Ἡ θρησκευτική κοινή γνώμη, σήμερα, θά ἐσπευδε νά στιγματίσει ὡς δεῖγμα ἐκκοσμίκευσης καί ὡς ἀπεμπόληση τοῦ «πνευματικοῦ προορισμοῦ» τῆς Ἐκκλησίας ἀκριβῶς τήν προβολή τῶν αἰτημάτων πού ἀποδέχεται ὁ Κανόνας μας. Κι ὁμως, οἱ ἐπιλογές τοῦ Κανόνα δέν συνιστοῦν μιὰ ἀφηρημένη φιλανθρωπική συναισθηματολογία, ἀλλά κοινωνικές συνέπειες τῆς πίστεως της. Ὁ Χριστός ἔχει

ταυτίσει τόν ἑαυτό Του μέ τούς ταπεινούς καί τεθραυσμένους (Ματθ. 25, 31-46), οἱ δέ κοινωνικές ταξικές διακρίσεις καταργοῦνται μέσα στό Σῶμα Του. «*Ὅσοι γάρ εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε. Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδέ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδέ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καί θήλυ. Πάντες γάρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» (Γαλ. 3, 27-28). Βέβαια δέν εἶναι λίγοι αὐτοί πού θά σπεύσουν νά ὑποστηρίξουν ὅτι ἡ ἰσότητα γιά τήν ὁποία μιλάει τό χωρίο δέν ἔχει νά κάνει μέ τίς ἱστορικές κοινωνίες καί μέ τό αἷτημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἀλλά ἀφορᾷ μιά «πνευματική» ἐξωῖστορική κατάσταση. Ἀντίθετη ὥστόσο ἀποψη ἔχει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (ἀρχές 7ου αἰ.) — γιά νά μὴν ἐπεκταθοῦμε στό νέφος τῶν Πατέρων— ὁ ὁποῖος βασιζόμενος σ' αὐτό τό χωρίο ζητεῖ τήν κοινωνική πραγμάτωση τῆς ἰσότητος: «*Εἰ οὖν παρὰ Χριστῷ ἴσοι ἐσμέν, καί πρὸς ἀλλήλους ἴσοι γενώμεθα* (: νά γίνουμε)»¹². Ἦδη ἀπό τήν ἐποχή τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ πτωχοί, οἱ χῆρες καί τά ὀρφανὰ σημαίνουν τούς φίλους τοῦ Θεοῦ, ἀντίθετα πρὸς ἐκείνους πού ἐδράζουν τή ζωή τους στόν πλοῦτο, τήν κτήση καί τήν ἐξουσία κι ὄχι στή σχέση τους μέ τόν Γιαχβέ¹³. Μιά τέτοια κοινωνική κριτική ἔχει ἐσχολογικό χαρακτήρα, ἀφοῦ ἀναδεικνύει τήν Ἐκκλησία σέ προφήτη καί σκαπανέα τῆς Βασιλείας, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐσχάτων. Σ' αὐτή τή γραμμή στοιχοῦνται πολλοί ἱεροί Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι χρεώνουν τόν ἐπίσκοπο μέ τή φροντίδα τῶν κοινωνικῶς ἀδυνάτων καί θεωροῦν παράπτωμα τήν ἀγνόησή τους (ὅμως στίς πολύ ἐνδιαφέρουσες αὐτές κανονικές ρυθμίσεις δέν μποροῦμε νά ἐπεκταθοῦμε ἐδῶ¹⁴).

Πολύ χαρακτηριστικό καί πολύ ριζο-

σπαστικό —ἀκόμα καί γιά τίς μέρες μας— εἶναι κάτι πού ἴσως ὁ ἀναγνώστης τοῦ ἐν λόγω Κανόνα νά μὴν τό προσέχει ἐξ ἀρχῆς. Ὅπως εἶδαμε, οἱ ἐπίσκοποι προτρέπονται νά μεσολαβοῦν χωρίς δισταγμό ὑπέρ τῶν καταδικασθέντων οἱ ὁποῖοι προσφεύγουν στήν Ἐκκλησία. Δέν πρέπει νά περάσει ἀπαρατήρητο ὅτι δέν γίνεται λόγος γιά τυχόν ἀθώους πού καταδικάστηκαν λόγω σκευωρίας ἢ λόγω δικαστικῆς πλάνης κ.λπ., ἀλλά γιά δικαίως καταδικασθέντες ἐνόχους ἀδικημάτων. «*Διά τά ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμόν ἢ νῆσον καταδικασθέντας...*», λέει ὁ Κανόνας. Ἐνδέχεται, δηλαδή, νά ἐπρόκειτο γιά ἐνόχους φόνου, προδοσίας, ἐμπρησμοῦ, πλαστογραφίας, κ.λπ.¹⁵ Σύμφωνα μέ τόν Κανόνα, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί μποροῦν νά ἐλπίζουν στήν ἐκκλησιαστική στήριξη λόγω τῆς θέσης στήν ὁποία πλέον βρίσκονται.

Αὐτό, λοιπόν, πού ἐπιτυγχάνει ὁ Κανόνας δέν εἶναι ἡ σχολαστική, περιοριστική καί ἡθικολογική ἀπαρίθμηση θεμιτῶν καί ἀθεμιτῶν αἰτημάτων, ἀλλά ἡ ἀνάδειξη καί κυριάρχηση ἐκκλησιαστικῶν κριτηρίων. Ἔτσι, σύμφωνα μέ τό πνεῦμα του, οἱ ἐκκλησιαστικοί ἡγέτες καλοῦνται νά προβαίνουν γιά τό συμφέρον τοῦ λαοῦ σέ κάθε ἔκτακτη παρέμβαση - μεσολάβηση πρὸς τήν πολιτική ἐξουσία (δηλαδή ἀκόμα καί πέρα ἀπό τίς περιπτώσεις τῶν καταδικασθέντων πού ἀναφέρει τό γράμμα τοῦ Κανόνα). Αὐτῆς τῆς ἀποψῆς εἶναι καί ὁ Νικόδημος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀναφέρει ὡς τέτοια εὐλογημένη πρωτοβουλία τήν παράσταση τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Φλαβιανοῦ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορα Μ. Θεοδοσίου, χωρίς πρόσκληση τοῦ τελευταίου, προκειμένου νά καταπραΰνει τήν ὀργή τοῦ αὐτοκράτορα κατά τῶν Ἀντιοχέων¹⁶, οἱ ὁποῖοι τό 387 εἶχαν ἐξεγερθεῖ κατά τῶν φορολογικῶν μέτρων τοῦ αὐτο-

κράτορα καί είχαν καταστρέψει τούς ανδριάντες του — σύμβολα τῆς κυριαρχίας του. Πράγματι, ἂν ἀνατρέξουμε στὸν σχετικό λόγο τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, θά δοῦμε διαυγές τὸ ἐκκλησιαστικό σκεπτικό: Ἀφοῦ ὁ Χριστός, λέει, παρέδωσε τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη μας, ἐμεῖς, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες ποὺ εἴμαστε χρεωμένοι μέ τὴν προστασία τόσο λαοῦ, θά εἴμαστε ἀσυγχώρητοι ἂν δὲν ἀποφασίζαμε νὰ κάνουμε καί νὰ πάθουμε τὰ πάντα γιὰ τὴν ἀσφάλειά του¹⁷.

Ἡ Σύνοδος τῆς Σαρδικῆς, ἐπὶ πλεον, θεώρησε τόσο σημαντικές, τίς ρυθμίσεις ποὺ ἔκανε μέ τὸν Ζ' Κανόνα, ὥστε σπεύδει νὰ τίς θωρακίσει μέ ἐπόμενους Κανόνες της. Ἀφενός, ὁ Η' Κανόνας ἐπιτάσσει στοὺς ἐπισκόπους νὰ ὑποβάλουν τὰ προλεχθέντα θεμιτὰ αἰτήματα ὄχι αὐτοπροσώπως, ἀλλὰ μέσῳ διακόνου, μόνο καί μόνο γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ τυχόν σκανδαλισμός περὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐπισκόπου¹⁸. Σημάδι νηφάλιας ἐκκλησιαστικῆς συνείδησης καί ποιμαντικῆς εὐθύνης εἶναι ἡ ἔγνοια γιὰ τὸν σκανδαλισμό, ὁ ὁποῖος πάρα πολύ συχνά δὲν εἶναι καθόλου ἀποτέλεσμα φαντασίας ἢ παρεξηγήσεων. «*Ἵσμεν γάρ καὶ αὐτοί*», σημειώνει λίγο παρακάτω ὁ Κ' Κανόνας τῆς ἴδιας Συνόδου, «*πλεονάκις διὰ τὴν ὀλίγων ἀναισχυντίαν τὸ Θεῖον καὶ σεβασμιώτατον ὄνομα τῆς ἱερωσύνης εἰς κατάγνωσιν ἐληλυθέναι*»¹⁹.

Αὐτό τὸ κριτήριο διαποτίζει ὅλη τὴ Σύνοδο. Ὁ τελευταῖος τῆς Κανόνας (ΚΑ') συνιστᾷ λήψη ἐνός μέτρου ἐλέγχου καί ἐπαγρύπνησης γιὰ τὴν τήρηση ὧσων θεσπίστηκαν μέ τούς προηγηθέντες Κανόνες. Οἱ ἐπίσκοποι τῶν πόλεων ποὺ βρίσκονται σὲ ὀδικές ἀρτηρίες καλοῦνται νὰ πλησιάζουν κάθε περαστικό ἐπίσκοπο, νὰ ρωτοῦν τὴν αἰτία τοῦ ταξιδιοῦ του, καί, ἂν τυχόν ὁ τελευταῖος μεταβαίνει

πρὸς τὸν βασιλέα χωρὶς νὰ τηρεῖ τίς προϋποθέσεις ποὺ εἶδαμε παραπάνω, νὰ μὴν τὸν συνδράμουν οὔτε νὰ κοινωνοῦν μαζί του²⁰. Πίσω ἀπὸ αὐτές τίς ρυθμίσεις, βεβαίως βρίσκεται ἡ ἀντίληψη τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σώματος μέ μέλη συνυπεύθυνα.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ ἀκόμη μιὰ παράγραφος.

Πενήνταπέντε χρόνια μετὰ τὴ Σύνοδο τῆς Σαρδικῆς, καί συγκεκριμένα στίς 27 Ἰουλίου 398, ὁ αὐτοκράτορας Θεοδόσιος Α' ἐξέδωσε νόμο μέ τὸν ὁποῖο οἱ κληρικοὶ καί οἱ μοναχοὶ νομιμοποιούνταν νὰ παρέμβουν ὑπὲρ καταδικασθέντων, μέ σκοπὸ τὴν ἐκ νέου κρίση τῆς ὑπόθεσης, σὲ περίπτωση ποὺ πιθανολογεῖτο εἴτε πλάνη εἴτε μεροληψία τοῦ πρωτοδίκως κρίναντος δικαστοῦ²¹.

Οἱ σύγχρονοι μελετητές συνήθως τέτοιους νόμους τούς μνημονεύουν ὡς χαρακτηριστικὰ δείγματα τῶν *προνομίων* ποὺ χορηγήθηκαν ἀπὸ τὴν πολιτεία στὴν Ἐκκλησία μετὰ τὴν αὐτοκρατορική νομιμοποίηση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μερικὲς φορές μάλιστα μᾶς δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ξαφνικές ἐμπνεύσεις (εἴτε καλοπροαίρετες εἴτε ὑστερόβουλες) συγκεκριμένων αὐτοκρατόρων. Ἔτσι ὅμως παραβλέπουμε τὴ δυναμικὴ ποὺ ὑπῆρχε στὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση καί παρουσία πρὶν ἀπὸ τέτοιους νόμους, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Κανόνα τῆς Σαρδικῆς. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις, δηλαδή, εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ παρουσία αὐτὴ ποὺ μπολιάζει θετικὰ ὀρισμένες πλευρὲς τῆς κοινωνίας, πρὸς ὄφελος τῶν ἀδυνάτων. Καί πάλι, βέβαια, πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς ἐπίγνωση τῆς διαφορᾶς μεταξὺ ἐκκλησιαστικῆς ρύθμισης καί κρατικοῦ νόμου. Διότι ἂν δοῦμε τὸν ἐν λόγω νόμο τοῦ Θεοδοσίου στό σύνολό του, θά ἀντιληφθοῦμε ὅτι δὲν θεσμοθέτησε ἀπλῶς ἓναν κοινωνικό ρόλο τοῦ χρι-

στιανικού κλήρου, αλλά ταυτόχρονα προσπάθησε να θέσει αυτόν τον ρόλο υπό τον έλεγχό του.

Κάτι τέτοιο, βεβαίως, είναι φυσικό και αναμενόμενο για τις κρατικές προθέσεις (και μάλιστα αν τυχόν ο νομοθέτης είχε κατά νου και περιπτώσεις καταχρηστικών παρεμβάσεων εκ μέρους εκκλησιαστικών ανδρών). Ο εν λόγω Θεοδοσιανός νόμος ουσιαστικά απαγόρευε στους κληρικούς και μοναχούς να υποβάλουν για λογαριασμό καταδικασθέντων αίτηση έφεσης (για να χρησιμοποιήσουμε σημερινό λεξιλόγιο). Αυτό που αναφέραμε παραπάνω ως νομιμοποίηση παρέμβασής τους, θεσπίζεται από το νόμο απλώς ως *έξαιρση* απ' αυτή την απαγόρευση, και γι' αυτό προβλέπεται μόνο για περιπτώσεις όπου πιθανολογείται δικαστική πλάνη ή μεροληψία (απαγορεύτηκε δηλαδή η παρέμβαση υπέρ κάθε καταδικασθέντος αδιακρίτως). Κατά δεύτερο λόγο, αυτές οι έπιτραπείσες παρεμβάσεις έπρεπε να ασκούνται εντός της προθεσμίας άσκησης της έφεσης²². Οι παραβάτες αυτής της διάταξης απειλούνται με ποινές από τον ίδιο τον αυτοκράτορα. Τέλος, οι έπισκοποι καθίστανται υπεύθυνοι για τη σχετική συμπεριφορά των υπ' αυτούς κληρικών και μοναχών²³.

Σέ κάθε περίπτωση, αυτό που παραμένει πρωταρχικό χρέος μας σήμερα, σέ καιρούς άτακτους, είναι ή αναζήτηση των εκκλησιαστικών κριτηρίων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τό κείμενο του Κανόνα βλ. στό Γ.Α. Ράλλη - Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων...* Αθήνησιν 1853, τ. 3, σελ. 248-249. Αντίστοιχα βλ. Νικοδήμου Άγιορείτου, *Πηδάλιον...*, έκδ. Άσστήρ Άθήναι 1976 σελ. 451. "Ας σημειωθεί ότι τό κείμενο του Πηδαλίου έμφανίζει μικρές, έξωτερικές διαφορές πού οφείλονται σέ παρεμβάσεις του Νικοδήμου (όπως δηλώνει ό ίδιος, Πηδάλιο σελ. 446, σημ.) για να καταστήσει τό κείμενο άρτιότερο

νομοτεχνικά. Είναι γεγονός ότι οι Κανόνες της έν λόγω Συνόδου δέν διατυπώθηκαν μέ την καθιερωμένη μορφή, αλλά αποτελούν άποσπάσματα του πρακτικού της συνεδρίας ή όποία άσχολήθηκε μέ νομοθετικό έργο. Βλ. Παύλου Μενεβίσογλου, Μητροπολίτου Σουηδίας, *Ίστορική είσαγωγή είς τους Κανόνες της Όρθοδόξου Εκκλησίας*, Στοκχόλμη 1990, σελ. 385. Στό έξής θά παραπέμπουμε στην μέν έκδοση των Ράλλη και Ποτλή μέ τη συντομογραφία Ρ-Π στό δέ έργο του Νικοδήμου μέ τη λέξη ΠΗΔΑΛΙΟ.

2. «...κοσμικά αξιώματα και πράξεις περινοείν τισιν» Ρ-Π 248.

3. «Αύτη τοίνυν ή σκαιότης τον θραυσμόν ούκ άνευ σκανόδλου τινός ήμιν και καταγνώσεως προξενεί» Ρ-Π 248.

4. «Η άκαιρία ήμών, και ή πολλή συνέχεια, και αί άδικοι αξιώσεις πεποιήκασιν ήμάς μή τοσούτην έχειν χάριν και παρησίαν, όσην όφείλομεν κεκτήσθαι» Ρ-Π 248.

5. «Πολλοί γάρ των έπισκόπων... τάς σωτηριώδεις συμβουλάς ού παραδέχονται, αλλά καταφρονούσιν» Ρ-Π 248. «Καταφρονούσι των συνοδικών παραινέσεων» σχολιάζει ό Ζωναράς. Ρ-Π 249.

6. Βλ. Μενεβίσογλου, ό.π., σελ. 387 σημ. Ι.

7. Ρ-Π 144. Ό Κανόνας αυτός δέν αναφέρεται ρητά σέ αίτήματα πού μπορεί να υποβληθούν στον βασιλέα, είναι όμως σαφές ότι περί αυτού πρόκειται, όπως έξ άλλου σημειώνουν και οι σχολιαστές. Βλ. Ρ-Π 144-146, ΠΗΔΑΛΙΟ 412-413.

8. ΠΗΔΑΛΙΟ 452.

9. «Πρεπωδέστερον δέ είναι ένόμισα, έπίσκοπον την έαυτού βοήθειαν παρέχειν εκείνω, όστις άν υπό τινος βιάζεται, ή εί τις των χερών άδικοίτο, ή αύ πάλιν όρφανός τις άποστεροίτο των αυτώ προσηκόντων». Ρ-Π 248.

10. ΠΗΔΑΛΙΟ 452.

11. «Έπειδή πολλάκις συμβαίνει τινάς ούκτου δομένους, καταφυγεΐν επί την εκκλησίαν, διά τά έαυτών άμαρτήματα είς περιορισμόν ή νήσον καταδικασθέντας, ή δ' αύ πάλιν οιάδηποτούν άποφάσει έκδεδομένους, τοίς τοιούτοις μή άρνητέαν είναι την βοήθειαν, αλλά χωρίς μελλισμοΐ και άνευ του διστάσαι τοίς τοιούτοις αίτησθαι συγχώρησιν». Ρ-Π 249.

12. Heinrich Gelzer, *Leontios von Neapolis. Leben des heiligen Johannes des Barmherzigen Erzbischofs von Alexandrien*, Freiburg-Leipzig 1893, 65, 19-20.

13. Βλ. ένδεικτικά Γεωργίου Στεφ. Γρατσέα, *Η περί πτωχείας διδασκαλία της άγίας Γραφής*, Έν Άθήναις 1962, και Ιωάννη Σ. Πέτρου, *Κοινωνική δικαιοσύνη. Τό πρόβλημα της κοινωνικής δικαιοσύνης στην παράδοση της Όρθοδοξίας*, έκδ. Πατριαρχητής, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 29-32.

14. Βλ. σχετικά Θανάση Ν. Παπαθανασίου, *Παράδοση και σύγχρονες κοινωνικές διεκδικήσεις*, «Σύναξη» Ι (1982), ιδίως σελ. 30-31. Του ίδιου, Λό-

γος περιουσίας. Σημειώσεις για τήν ἐκκλησιαστική περιουσία, «Σύναξη», 23 (1987), σελ. 58-59. Πολύ έντονα ἀπηχεῖται ἡ χριστιανική κοινωνική εὐαισθησία καί στήν ἀκραία περίπτωση τοῦ Χριστιανικοῦ Κράτους τῶν Ὁμηριτῶν τῆς Νότιας Ἀραβίας τόν 6ο αἰώνα. Βλ. Ἀθανάσιος Ν. Παπαθανασίου, *Οἱ Νόμοι τῶν Ὁμηριτῶν*. Ἱεραποστολική προσέγγιση καί ἱστορική - νομική συμβολή, ἐκδ. Ἀ. Σάκκουλα, Ἀθήνα - Κομοτηνή 1994, σελ. 251-274.

15. Βλ. ἐνδεικτικά J. B. Bury, *History of the Later Roman Empire*, Dover publ. vol. 2, New York 1958, σελ. 410.

16. ΠΗΔΑΛΙΟ 460, σημ. 2.

17. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τοὺς ἀνδριάντας ὁμιλία γ', PG 49, 47: «Εἰ γάρ ὁ Χριστός, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν ἐπέδωκεν, τίνος ἂν εἴημεν ἡμεῖς ἀπολογίας καί συγγνώμης ἄξιοι, τοσοῦτου λαοῦ προστασίαν ἐγκεχειρισμένοι, καί μὴ πάντα αἰρούμενοι

καί ποιῆσαι καί παθεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν ἐγχειρισθέντων ἡμῶν ἀσφαλείας;».

18. P-Π 252. Κατὰ τοὺς Βαλσαμόνα (P-Π 251, 252) καί Ζωναρά (P-Π 255), μέ τῇ λέξει «διάκονος», δέν ἐννοεῖται χειροτονημένο πρόσωπο, ἀλλὰ ὑπηρέτης, ὑπάλληλος. Ὁ Νικόδημος ὁμως (ΠΗΔΑΛΙΟ 413, 453) σιγᾶ κι ἀφήνει νά ἐννοηθεῖ ὁ χειροτονημένος διάκονος.

19. P-Π 280.

20. P-Π 282. Ὁ Βαλσαμόν (P-Π 284) ἐξετάζει ἂν αὐτό τό δικαίωμα τό ἔχουν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι ἢ εἰδικά Μητροπολίτες καί Πατριάρχες. Σέ κάθε περίπτωση, πάντως, ἡ φιλοσοφία τῆς ρύθμισης παραμένει.

21. Codex Theodosianus IX 40, 16. Th. Mommsen - P.M. Meyer (ed.), *Theodosiani Libri XVI...*, Berolini 1905, σελ. 504.

22. Codex Theodosianus IX, 40, 16 § 1.

23. Codex Theodosianus IX, 40, 16 § 2.